

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészeti-és
művelődéstörténeti besorolású
doktori iskola

ROBERT VOLKMANN MAGYAR
ZONGORAMŰVEI

BARTHA ILDIKÓ

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2017

1. Volkmann Róbert élete

1.1 Származása

Robert Volkmann egy szászországi kisvárosban, a Meissen közelében lévő Lommatzschban született 1815. április 6-án és 1883. október 23-án halt meg Budapesten. Sok zenészhez hasonlóan ő is kántor-családból származott, már ősei is ezt a hivatást művelték. Édesapja, Friedrich August Gotthelf Volkmann a családi hagyományt folytatta, amikor nagy gondot fordított gyermekei zenei képzésére. Igyekezete nem volt hiábavaló, hiszen Robert, a második és egyben utolsóként született gyermek – ikertestvére születésekor meghalt – végül a zeneszerzői hivatást választotta.¹

Robert és bátyja, Moritz gyerekkoruktól fogva részt vett a kántori munkában, mely azért is volt meghatározó számukra, mert a város zenei élete a templomban koncentrálódott, így leginkább ezzel alapozhatták meg zenei műveltségüket.² A családtól nem csak a zenében való jártasságot, hanem életre szóló erkölcsi tartást is kaptak, ezekhez az irányadó értékekhez Volkmann haláláig tartotta magát. A puritán, szerény anyagi körülmények között élő zeneszerző szinte egész életében sokat nélkülözött, de nem is vágyott soha többre, mint amennyit – hite szerint – Isten megadott számára.

Kétségtelen az is, hogy édesapjának jó ízlése volt: Johann Friedrich Reichardt³ és Johann Rudolf Zumsteeg⁴ művei mellett otthonukban rendszeresen játszották Haydn, Mozart és Beethoven, sőt Schubert kompozíciót is.⁵ Nem meglepő tehát, hogy Volkmann, aki ezt a zenei gyakorlatot már gyerekkorában magába szívta – noha

¹ Hans Volkmann: *Robert Volkmann. Sein Leben und Seine Werke* [Robert Volkmann élete és művei]. (Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1903). 12–13.

² I.h.

³ Johann Friedrich Reichardt (1752–1814). Német zeneszerző, zenei író. A 18. század legjelentősebb zenekritikusaként tartották számon. Operák, dalok szerzője. Tekintélyes mennyiségű dalt komponált, ami egyértelmű hatással volt Schubertre. Újításai közé tartozott, hogy dalaival eltávolodott a kimért, szigorú berlini iskolától és inkább a népies stílus felé fordult, nagy hangsúlyt fektetve a drámai elemekre. Másrészt a régi stílusú *opera seria* helyett az előremutató olasz és francia operastílus mintája fele fordult. Helm, Eugene – Hartung, Günter: „Reichardt, Johann Friedrich” In: Stanley Sadie (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 21. kötet (London: Macmillan, 2001). 137–141, ide: 137–138.

⁴ Johann Rudolf Zumsteeg (eredetileg Zum Steeg), (1760–1802). Német zeneszerző, csellista, karmester. Eredetileg szobrásznak készült, de már ifjú korában megmutatkozott zenei tehetsége. Baráti kapcsolat fűzte Schillerhez; a drámaíró több szövegét is megzenésítette dalok formájában. Első kompozíciói még tanulóévei alatt keletkeztek, majd 1781-től udvari szóló csellista lett. Operákat, kantátákat, alkalmi ünnepi zenéket komponált. Számos hangszeres művet írt, életművét mégis a vokális műfaj teszi jelentőssé. 300 dalt komponált, ezek drámai és kifejező stílusa nagy hatást gyakorolt az ifjú Schubertre. Maier, Gunter: „Zumsteeg [Zum Steeg], Johann Rudolf” In: Stanley Sadie (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 27. kötet (London: Macmillan, 2001). 883–885, ide: 883. (fordítás tőlem).

⁵ Hans Volkmann: *Robert Volkmann*, i.m., 14.

bizonyos műveiben visszaköszönnek a magyarországi tartózkodása alatt őt ért hatások is – egész életében hű maradt a nemzete zenéjéhez.⁶

Előbb Moritz, az idősebb testvér hagyta el a családi otthont. 1825-ben Freibergbe ment teológiai tanulmányokat folytatni. Robert számára bátyja távozása – aki legjobb barátja is volt egyben – kisebb traumát jelentett, melyet a zenében való komolyabb elmélyüléssel ellensúlyozott. Dalokat és zongoragyakorlatokat írt, emellett hegedülni és csellózni is tanult. A gordonka élete végéig legkedvesebb hangszere maradt. Már kilenc évesen komponált,⁷ de fiatalkori művei sajnos szinte mind elvesztek. Volkmann nem csak a kántori munkában helyettesítette apját, hanem idővel – tizenöt éves korától – az osztályteremben is.⁸

1.2 Tanulóévei (1832–1841)

Robert, a kisebbik fiú 1832-ben tizenhét évesen került el otthonról: Freibergbe ment gimnáziumba, amint azt korábban bátyja is tette.⁹ A gimnáziumi évek alatt találkozott August Ferdinand Anacker zenei igazgatóval, aki jelentős hatást gyakorolt rá.¹⁰ Minden zeneszerzőnek szüksége van egy olyan támogatóra, aki döntő befolyással van sorsára. Volkmann esetében Anacker volt az, aki felismerte a fiatal zeneszerző rendkívüli képességeit és meghatározta életpályáját. Nemcsak Volkmann tehetsége győzte meg, hanem határozott, szilárd és szerény természete is, amely biztosíték volt arra, hogy tanárként, vagy akár többre hivatva, zeneszerzőként is helyt állhat. Anacker bizalma erőt és lendületet adott Volkmann-nak, hogy meghozza a végső döntést: zeneszerző lesz.

Volkmann kiváló eredménnyel zárta tanulmányait Freibergben és bár a telet még ott töltötte, 1836 tavaszán, 21 évesen átköltözött Lipcsébe,¹¹ a kor egyik fontos, nagy hagyományokkal rendelkező zenei és kulturális központjába. Lipcsében Carl Ferdinand Beckertől, a Peterskirche orgonistájától zeneszerzés-magánórákat vett, miután abban az időben még nem létezett konzervatórium.¹² Becker gyakorlati és elméleti zenész is volt,

⁶ Erről a kérdéstről a dolgozat elemző fejezeteiben lesz bővebben szó.

⁷ Volkmann legkorábbi fennmaradt műve, egy szoprán-ária vonóskísérettel, fuvolával és orgonával, tizenhárom éves korából származik. Ez a darab nem szerepel Hans Volkmann életrajzi könyvének műjegyzékében, azonban a könyv főszovegében említést találunk róla. Hans Volkmann: *Robert Volkmann*, i. m., 15.

⁸ Hans Volkmann: *Robert Volkmann*, i. m., 16.

⁹ I.h.

¹⁰ August Ferdinand Anacker (1790–1854) freibergi kántor és karmester, számos zenei intézmény alapítója és több évtizeden keresztül vezetője. Művei: kantáták, zongoradarabok, dalok, kórusdalok, korálkönyv. A „Der Bergmannsgruß” [Bányászköszöntő] című kórusművével vált ismertté. N.N.: „Anacker, August Ferdinand” In: Bartha Dénes (szerk.): *Zenei Lexikon*. 1. kötet (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1965). 65.

¹¹ Hans Volkmann: *Robert Volkmann*, i. m., 20.

¹² Carl Ferdinand Becker (1804–1877), német zeneszerző és orgonista, 1825-től a Peterskirche, majd 1837-től a Nikolaikirche kántora. Krause, Peter – King, Alec Hyatt: „Becker, Carl Ferdinand” In:

aki nem csak a komponálásba, hanem a zenetörténetbe is bevezette Volkmannt. Ebben a rendkívül inspiráló közegben érte az első meghatározó élmény: a Mendelssohn zenéjével való találkozás, amelynek hatása érezhető Volkman korai műveiben. Erőfeszítései, hogy találkozzon példaképével, hiábavalónak bizonyultak.¹³ Nem csak ismeretei bővültek, hanem általános műveltsége, világnézete és a politikára való fogékonysága is formálódott ebben az időszakban, hiszen zenei tanulmányai mellett az egyetemre is beiratkozott, ahol filozófiatörténetet, pedagógiát, irodalmat és más kultúrtörténeti tárgyakat hallgatott. Közei barátai, Alexander Fischer és Otto von Corvin szintén hatással voltak rá.¹⁴ Ezekben az években alakult ki anarchia-ellenes politikai szemlélete, melyet élete végéig megőrzött. A felvilágosult és haladó gondolkodás később, életének bizonyos időszakában több darab ihletője lesz.

A legkiválóbb írókkal és művészekkel került kapcsolatba, ám mind közül a tragikus sorsú Alexander Fischer volt rá a legnagyobb hatással. Fischer tehetséges drámaíró volt, de később elszegényedett, majd öngyilkosságot követett el. Volkman Fischer által került kapcsolatba Otto von Corvinnal, a kalandor íróval, aki Amerikába költözött és mozgalmas életét önéletrajzában örökítette meg.¹⁵ A lipcsei jó barát példája, aki kalandvágyból bejárta a világot, lendületet adott Volkman-nak az elinduláshoz, annak ellenére, hogy zenészként minden oka megvolt arra, hogy otthon maradjon. Freibergben és Lipcsében is kiváló tanárai voltak, ahol elegendő inspirációt kapott az alkotáshoz és a családi hangulatú iskolai légkörben jól érezte magát. Édesapja korai halálával azonban megszűnt az az elvárás, hogy a kántori hivatást válassza, ugyanakkor ez a fejlemény lehetőséget adott számára, hogy korán elhagyja a szülői házat.¹⁶

1.3 Szemeréd, 1841

Lipcsei tanulmányai után Volkman Prágában egy leányiskolában kezdett tanítani, mint énektanár, azt azonban hamar felismerte, hogy az ilyen típusú munka nem neki való. Az Ipolyság melletti Szemeréden¹⁷ a Stainlein-Saalenstein grófi család fogadta fel, lányai mellé zenei nevelőnek.¹⁸

Bár az ottani nyugalmas légkörben semmi nem akadályozta őt a komponálásban, rövid időn múlva mégis azt érezte, hogy a gyönyörű hely sem képes pótolni a folytonos alkotásra ösztönző benyomásokat, friss élményeket, vagy a hasonló érdeklődésű

Stanley Sadie (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 3. kötet, (London: Macmillan, 2001). 45.

¹³ Hans Volkman: *Robert Volkman*, i. m., 20.

¹⁴ Alexander Fischer (1812–1843) német költő, drámaíró. Otto von Corvin-Wiersbitzki (1812–1886) német író. Volkman mindkét szerző irodalmi alkotásaiból zenésített meg részleteket, verseket. Hans Volkman: *Robert Volkman*, i. m., 21–24.

¹⁵ Hans Volkman: *Robert Volkman*, i. m., 21–23.

¹⁶ Hans Volkman: *Robert Volkman*, i. m., 16.

¹⁷ Jelenleg Semerovce, nyitrai kerület Szlovákiában.

¹⁸ A szemerédi Stainlein-Saalenstein grófi család szolgálatában állt korábban (1834-ben) Erkel Ferenc is.

emberekkel, művészekkel való rendszeres találkozást. Szemeréden, ebben az ideális környezetben mégis komponált néhány zongoraművet és dalt, melyeket később még átdolgozott.

A grófi család hamarosan magával vitte pesti házába, ahol a zeneszerző belekóstolhatott a nagyváros nyüzsgő kulturális életébe és találkozhatott zenész kollégákkal. Ez volt az a fordulópont, amikor Volkmann úgy döntött, hogy a tervezett világgörülű utazásai helyett letelepedik Magyarországon, mindazonáltal nem Szemeréd, hanem a főváros mellett döntött. 1841 júniusában Stainlein-Saalenstein grófnő támogatásával Pestre költözött.¹⁹

1.4 Elköteleződése Magyarország mellett

Volkmann számítása bevált. Mi sem bizonyítja jobban szándéka komolyságát, mint az, hogy magyar asszonyt kívánt feleségül venni. Ez a házassági terv azonban meghíúsult, részben bizonyára a zeneszerző anyagi helyzete miatt. A sokszínű pesti zenei közegeben azonnal meleg fogadtatásra talált. Még anyanyelve sem okozott fennakadást, hiszen Magyarország értelmiségi körében mindenki beszélte a német nyelvet.

Volkmann neve hamarosan ismertté vált, zenei írásaira pedig még az *Allgemeine Wiener Musikzeitung* osztrák zenei lap is igényt tartott, mint a pesti aktuális zenei eseményekről rendszeresen beszámoló helyi tudósítóra. A kezdeti lelkesedést azonban újból felváltotta a létbizonytalanság, hiszen zeneszerzőként a '48-as forradalom idején, amikor az ország a függetlenségéért harcolt, nem volt egyszerű magántanítványokat találni, ezt a luxust ugyanis még a leggazdagabbak sem engedhették meg maguknak. Volkmann végső elkeseredésében épp egy olyan munkát vállalt el, amitől már gyerekként is menekülni próbált: a pesti neológ zsidó hitközség orgonistája lett. Egy év múlva, 1849-ben tudta magát függetleníteni ettől a kötelezettségétől.²⁰

1.5 Kiállása a szabadságharc mellett, baráti körének kialakulása

Magyarország 19. századi politikai helyzetében Volkmann állásfoglalása és elkötelezettsége, melyet a már említett ifjúkori hatások is formáltak, egy olyan haladó gondolkodású ember nézeteit tükrözte, aki rendkívül lojális volt választott hazájához.

Volkmann számos levele bizonyítja, mennyire magáénak érezte a magyar szabadságharc ügyét. A világosi fegyverletétel után így ír:

¹⁹ Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó. Liszt Ferencről Volkmann Róbertig” *Magyar Könyvszemle* 77/4 (1961. október–december): 450.

²⁰ Sulyok Imre lemezismertető-szövege, Robert Volkmann: *Zongoraművek*, Budapest: Hungaroton, 2004. HCD 32231, kísérfűzet 9. oldal.

Görgey fegyverletételével a magyar forradalom számára beköszöntött a katasztrófa; a magyarok azt állítják, hogy Görgey ezzel az alkalommal elárulta őket, miközben a hivatalos osztrák közlemények ugyanezt a tettet az osztrák-orosz hadműveletek következményeként tüntetik fel... Bárcsak újra szelíd kormányzás alatt felvirágozhatna az ország! Nagyon sok most itt a letartóztatás, ez nem is lehet másként, minthogy azok, akik a magyarok elöl elmenekültek, most újra visszatértek. – Pest jelenleg nagyon sivár és nyugodt, magam még nyugodtabban élek most a saját gondtalan világomban, ahol sok szabadidő jut a munkámra. Így aztán igen szorgalmasan muzsikálok és olvasok. Olvasmányaim jelenleg Goethe műveiből állnak és merő véletlen, hogy épp ma, augusztus 28-án, Goethe 100. születésnapján olvasom Faustjának 2. részét.²¹

Volkman név szerint említi meg a szabadságharc azon résztvevőit, akiket bebörtönöztek, vagy halálra ítélték: Nyári, Beöthy, Irányi, Madarász, Ráday, és Károlyi. „A hangulat itt nyugodt és fásult; a magyar érzelműek csak vegetálnak...” – írja ugyanabban a levelében.²²

Volkman néhány magyar vonatkozású művét kifejezetten e drámai koresemények inspirálták: ilyen kompozíció a híres op 5. b-moll trió, melyet a forradalom leverése utáni időszakban, 1850-ben írt, és amelynek alaphangulatát a fájdalom és a csalódottság határozza meg. Ez a kamaradarab már az érett zeneszerző munkája, a kortársak elismerését is kivívta.

Volkman kiterjedt baráti köréhez főként olyan emberek tartoztak, akik kiálltak a szabadságharc eszméje mellett. Rosty Albert földbirtokos és fia, Rosty Pál²³ mindketten tevékenyen részt vettek a szabadságharcban. Rosty Pál nővére volt az, a *Bevezető*-ben már említett Rosty Ágnes, akibe Volkman szerelmes volt. Az ügyesen zongorázó fiatal lányhoz a zeneszerző még egy újságban megjelenő rajongó költeményt is írt. Ez a szerelem azonban reménytelen maradt és nem teljesülhetett be, miután Ágnes 1842

²¹ Részlet Volkman 1849. augusztus 28-án Pestről Rust Vilmosnak írt leveléből: „*Durch Görgeys Waffenstreckung ist eine Katastrophe für die ungarische Revolution eingetreten; die Ungarn sagen, Görgey habe bei dieser Gelegenheit den Verräter gespielt, während die österreichischen Bulletins jenen Akt als eine Folge der österreichisch-russischen Operation darstellen... Möge das Land nun wieder unter einer milden Regierung aufblühen! – Verhaftungen sollen hier wieder sehr viele vorgenommen worden sein, wie das nicht anders sein kann, dafür sind diejenigen, welche sich vor den Ungarn geflüchtet hatten, wieder zurückgekommen. – Pest ist jetzt sehr öde und ruhig, noch ruhiger lebe ich auf meinem Sanssouci, wo ich viel Musse zu eigenen Arbeiten habe. Ich musiziere und lese deshalb ziemlich fleissig. Meine Lektüre besteht hier in Goethes Werken, und reiner Zufall ist es, dass ich gerade heute, den 28. August, am 100 jährigen Geburtstag Goethes, den 2. Teil seines Faust lese.*” in: Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó”, i.m.,451.

²² „*Die Stimmung hier ist ruhig und apathisch; die ungarisch Gesinnten vegetieren nur...*” I.h.

²³ A nemesi származású Rosty Pál (1830–1874.) a barkóczi Rosty család tagja volt. Földrajztudós, néprajztudós, fotográfus, író és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt. Leghíresebb műve az *Úti emlékezetek Amerikából*. N.N.: „Rosty Pál” In: Markó László (szerk): *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. 5. kötet (Budapest: Magyar Könyvklub, 2004). 820.

szeptemberében Eötvös József felesége lett. Volkmann a *Visegrád* ciklus „Blumenstück / Virányom” című darabjában állított neki emléket.²⁴

Volkmann barátjának tudhatta Heckenast Gusztáv zeneműkiadót, akinek anyagi támogatását és baráti segítségét élete végéig élvezhette, és Elischer Boldizsárt,²⁵ az eperjesi származású művészetpártoló pesti ügyvédet. Heckenast és Elischer már az op. 5 b-moll trió megjelenése előtt is figyelemmel kísérték a zeneszerző tevékenységét, de az ismertség csak a trió megjelenése után vált baráti kapcsolattá. Volkmann, Heckenast és Elischer hasonló politikai nézeteket vallottak és kulturális (elsősorban zenei) érdeklődésük is megegyezett, így hamarosan szoros barátságot kötöttek, melyet régi családi szálak is mélyítettek. Elischer korábban Lipcsében hallgatott jogot – Volkmann tanulóéveinek helyszínén – ahol gyakran látták őt vendégül Heckenast rokonai.

1.6 Kapcsolata Liszt Ferencel és Hans von Bülow-val

Volkmann nem indulhatott volna el a siker útján Bülow, majd közvetve Liszt közbenjárása nélkül. Az 1849-ben alapított Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadó cég vezetőjének fia, Rózsavölgyi Márk keltette fel Bülow érdeklődését Volkmann iránt, aki azon nyomban fel is kereste a remeteéletű zeneszerzőt.

Az akkortájt befejezett op. 5 b-moll trió hallatán Bülow felkiáltott örömeiben és azonnal elkérte a kottát, hogy megmutassa Lisztnek a darabot. Liszt mindig önzetlenül támogatta a fiatal pályakezdőket, most pedig Volkmann sem csalódott benne. Nem csak Bülow lelkesedett a darabért – olyannyira, hogy ezek után hangversenykörútjain számos alkalommal műsorra is tűzte –,²⁶ hanem Liszt is, aki elismerése jeléül két tanítványának is megtanította a darabot.

Liszt, akinél Volkmann csak 4 évvel volt fiatalabb, baráti jó tanácsokkal látta el Volkmann triójának kiadása előtt. Volkmann ezt azzal viszonozta, hogy hálája jeléül ezt a művét Lisztnek ajánlotta, amihez Liszt is hozzájárult. Ettől kezdve felgyorsultak az események: a széles körben ismertté vált zongorás triót Rózsavölgyi adta ki. Az 1848-as forradalmat követő zaklatott időszak ellenére nagyszámú előjegyzés gyűlt össze a

²⁴ Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó”, i.m., 450.

²⁵ A német származású – eredetileg az Oelloescher nevet viselő – Elischer család már a 17. század végétől Gölnicbányán élt (ma: Gelnica, Szlovákia). Idősebb Elischer Boldizsár (1794–1831), eperjesi mészáros volt, akinek Repaszki Annával kötött házasságából három fia született: Boldizsár, Károly és Gábor. Ifj. Elischer Boldizsár ügyvédként praktizált és egyetemi tanárként működött Budapesten, a középső fiú, Károly (1822–1885) pedig kiváló zongorista volt és Lipcsében tanult zeneműkiadást. Vö.: Juhász Sándor: *Egy gyűjtő portréja*. http://artportal.hu/pdf/24_elischer_katalogus.pdf (utolsó megtekintés: 2016. augusztus 1.)

²⁶ Volkmann két triója (az op. 3 no. 1, F-dúr és az op. 5 no. 2, b-moll trió) többek között az 1857. január 22-én Berlinben megtartott *Trio-Soiréen* hangzott fel Bülow (és másik két nem nevesített előadó) előadásában. Alan Walker: *Liszt Ferenc. A weimari évek 1848-1861*. Ford.: Rácz Judit (Budapest: Zeneműkiadó, 1994), 397.

kiadványra és így a kiadás mindössze egy hónap alatt elkészülhetett. Ezzel kezdetét vette Volkman karrierje.

Volkman a b-moll triónak köszönhetette a Liszt Ferencel való szakmai és baráti kapcsolatának kezdetét is, mely életük végéig megmaradt. Liszt az általa szerkesztett *Das Pianoforte*²⁷ című művéhez Volkman közreműködését kérte – ebből az alkalomból keletkezett 1857-ben Volkman két zongoradarabja, a *Phantasie* és az *Intermezzo*.²⁸ Liszt és Volkman közötti komolyabb munkakapcsolat azonban csak a Zeneakadémia megalakulása után kezdődött el, ahol mindketten a tanári kar tagjai lettek.

1.7 Kapcsolata Heckenast Gusztáv könyv- és zeneműkiadóval

Heckenast Gusztáv is nagyban hozzájárult Volkman sikereihez: nélküle Volkman aligha lehetett volna elismert zeneszerző, később pedig a Zeneakadémia első zeneszerzés-tanára.

Heckenast Gusztávval, a gazdag üzletemberrel, csak a trió megjelenése után barátkozott össze Volkman. Talán nem volt még egy ember, aki annyi támogatást nyújtott volna Volkman-nak, mint az ismert zenekedvelő könyvkiadó.

Heckenast azzal alapozta meg könyvkiadói tevékenységét, hogy megszerezte Liszt Ferenc cigányzenéről írt francia könyve német és magyar fordításának jogát. Mikor Liszt kiadót keresett a *Des bohémiens et de leur musique en Hongrie* című művének magyar és német fordításához, levelében így írt Heckenastnak:

Uram! Ön szives [sic!] volt néhány év előtt nekem ajánlatot tenni, mit én el is fogadtam, ily [sic!] című munkámnak: A cigányokról s zenéjükről [sic!] Magyarorszában, német és magyar nyelven [sic!] kiadása tárgyában. Számos elfoglaltatások engem ezen munka befejezésének elhalasztására kényszerítettek, melynek utolsó próbaíveit a múlt tavasszal javítam [sic!] ki, de amelyet a párisi kiadó (Librairie nouvelle) csak a tél kezdetén szándékozik áruba bocsátani. A címlap hátán ön ezen szavakat találandja [sic!]: „Az átfordítási jogok Német- és Magyarországot illetőleg, Heckenast pesti könyvkiadó ír számára tartatnak fenn.”²⁹

Az eleinte kizárólag csak könyvkiadóként működő Heckenast éppen Volkman-nal való megismerkedése után bővítette ki tevékenységi területét a zeneműkiadásra is. 1858-tól 1877-ig mintegy ötven Volkman művet adott ki. Jó érzékkel talált rá egy olyan még

²⁷ A stuttgarti Eduard Hallberger kiadó által kiadott és Liszt Ferenc által szerkesztett *Das Pianoforte* [A zongora] című sorozatban kortárs zeneszerzők zongoraművei jelentek meg. A sorozat hetedik füzetében két darab jelent meg: az egyik Ernst Methfessel kompozíciója volt, a másik Volkman *Fantasie* op. 25a című műve. (Volkman azonos opusz-számmal ellátott a másik műve, az *Intermezzo* op. 25b nem jelent meg.)

²⁸ Robert Volkman: *Phantasie und Intermezzo für Klavier* op. 25a (1857).

²⁹ Liszt Ferenc 1859. augusztus 27-én Weimarból írott levele Heckenast Gusztávhoz, a levél szövegének magyar fordítója ismeretlen. In: Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó. Liszt Ferencről Volkman Róbertig”, i.m., 433–434.

kevésbé ismert zeneszerzőre, akinek művei újdonságnak számítottak. Heckenast sikerét annak köszönhettem, hogy kellőképpen művelt üzletember volt és széleskörű tájékozottságát fel tudta használni arra, hogy a kiadásra szánt irodalmi vagy zenei alkotásokat ne csak nyomdába küldje, hanem felülvizsgálja, szerkessze és a szerzőket tanácsokkal lássa el. Nem csupán Magyarországon, hanem külföldön is elismert szakember volt, ezért fordult hozzá Liszt is bizalommal könyve fordításának kiadása ügyében.

Heckenast pilismaróti nyaralójában eltöltött hetek Volkmann életének legkellemebb időszakai közé tartoztak. 1853-ban kedves tanárának, Anackernek így számolt be erről:

Most szerettem volna csak igazán nekifogni az írásnak, ám... jelenleg szűkében vagyok az időnek, minthogy épp arra készülök, hogy Pestről néhány napra elutazván meglátogassam egy barátomat, aki néhány mérföldre innen a szép Budai Hegyekben egy villa tulajdonosa.³⁰

A helyről, ami Pilismaróton található, Heckenast így ír Roseggertnek:

Maróth a Duna jobb partján fekszik. Visegrád és Esztergom között, nem közvetlenül a Duna mentén, hanem inkább a hegyekhez közel, melyek a régi budai Bécsi úttól Dorog felé, és így tovább tartanak. Ez után a magyarázat után meg kell, hogy találja.³¹

1.8 A „Pester Roastbeefklub” (1851–1854)

Heckenast pilismaróti villája nem csak zenei és irodalmi események színtere volt, hanem a politikai nézetek megvitatásának helyszíne is, távol a főváros nyüzsgő életétől. A manapság arra lakók által inkább kastélynak nevezett épület impozáns látványt nyújthatott a maga hat szobájával, belső freskóival és a háromszintes kertjével. A leírások szerint a belső berendezés pazar volt, könyvtárral és a szobákban elhelyezett különféle hangszerekkel. A könyvkiadó főként a nyári időszakot töltötte ott és számtalan értelmiségit, írókat, művészt, tudóst, szerkesztőt, kiadót és politikával foglalkozót hívott meg, hogy megvitassák az aktuális eseményeket. A beavatottak szűk köre társas egyletet alapított az *Orden der Ritter vom Gulden Zahnstocher* [Arany fogpiszkáló lovagrend] tréfás névvel, mely név az 1850-es évek végére *Pester Roastbeefklub*-ra [Pesti Marhasült Klub] változott. A bohém társaság – mely azonban politikai tevékenységet is folytatott – valódi arculatát nem akarta felfedni, s azt kirándulásokkal, közös zenélésekkel, együttes

³⁰ Volkmann levele Anackerhez 1853. május 14-én Pestről: „*Jetzt wollte ich eigentlich erst anfangen zuschreiben, aber... mangelt es mir im Augenblicke an Zeit, da ich gerade im Begriff bin, von Pest abzureisen, um ein paar Tage lang einen Freund zu besuchen, der einige Meilen von hier eine Villa in dem schönen Ofener Gebirge besitzt.*“ Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó”. i.m., 453.

³¹ Volkmann levele Roseggerhez 1871. február, Pest: „*Maróth liegt auf dem rechten Donauufer. Zwischen Visegrád und Gran, nicht Knapp am Donaustrande, sondern mehr an das Gebirge gelehnt, welches von da bis an die alte Wiener Strasse —Ofen bis Dorog u.s.w.— reicht. Nach dieser Erklärung müssen Sie sich zu recht finden.*“ Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó”, i.m., 453.

szórakozásokkal álcázta. Akkoriban nem voltak ritkák ezek a titkos körök, melyeket csak a belső tagok látogathattak. A pilismarótiak körében a mai napig tartja magát az a közhiedelem, hogy a kastélyban furcsa szertartások folytak és hogy toronymagasan álltak a pincében a titkos könyvek. Egy időben azt feltételezték, hogy a társaság valójában szabadkőműves páholy volt, de végül erre semmilyen bizonyítékot nem sikerült találni.³² Heckenast pilismaróti villája még pesti szalonjánál is ismertebb volt. Volkman egyike volt azoknak, akiknek a legtöbb ideig tartó vendégszeretet jutott – leveleinek száma is ezt mutatja –, ráadásul még abban a kiváltságban is részesült, hogy barátja két csendes szobát rendezett be és tartott fent számára. Ezeket a helyiségeket „Volkman-szobáknak” nevezték.³³ A pilismaróti Heckenast-villa ma a Pilisi Parkerdő Zrt. tulajdonában áll. Szépen helyreállított és karbantartott műemlék, melynek homlokzatán emléktábla jelzi, hogy „Heckenast Gusztáv (1811–1878) könyvkiadó és könyvterjesztő villája a magyar szellemi élet egyik központja volt az 1848-as szabadságharc után”.

1.9 A bécsi évek (1854–1858)

Nem kizárt, hogy Volkman a titkosrendőrségtől való félelme miatt költözött Bécsbe 1854-től 1858-ig.³⁴ Eredetileg egy nagyobb európai körútra indult, ami német városokat is érintett, majd 1855-ben visszatért Bécsbe. A kemény munka sem hozta meg számára azt az elismerést, amit az osztrák fővárostól várt. Olyannyira nem, hogy 1857-ben már súlyos anyagi gondokkal küszködött.

Ebben az időszakban keletkezett egyik jelentős virtuóz zongoradarabja, a *Variationen über ein Thema von Händel für Klavier* (op. 26, 1856), az *Ungarische Lieder für Klavier* sorozat (op. 20, 1855.), illetve a *Buch der Lieder* (op. 17, 1857), a *Cavatine und Barcarole* (op. 19, 1854.), valamint a magyarországi barátokkal eltöltött kellemes időszakot visszaidéző *Visegrád* zongoraciklus (op. 21, 1855).

Amikor a Bécsben eltöltött évek után Volkman 1858-ban visszatért Magyarországra, tulajdonképpen Heckenasthoz tért haza. Heckenast nem csak Pilismaróton látta szívesen a zeneszerzőt, hanem Pesten is felajánlott számára lakást – az Egyetem utca 4. szám alatt. Ráadásul Heckenast olyan magas honoráriumot fizetett Volkman-nak a művek kiadásáért, amely kényelmes megélhetést biztosított a zeneszerző számára. Ezen kívül „menedzselte” barátját: koncerteket szervezett és meghívta Volkman lipcei rokonait, a Wigand család tagjait. Nemcsak Volkman

³² Prusi: „Heckenast villája Pilismaróton”. http://prusi.blog.hu/2013/08/28/heckenast_villaja_pilismaroton (utolsó megtekintés: 2016. július 11.)

³³ Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó”, i. m., 454.

³⁴ Szemző Piroska: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó”, i. m., 458.

sógorát, hanem a szintén Lipcsében élő Wigand Emília³⁵ művésznőt is, akit arra kért fel, hogy Volkmann *Sappho* című művét (op. 49) megtanulja és otthon, Lipcsében előadja – mikor Volkmann hazautazik.

Összeköttetései révén, Elischerrel együtt Heckenast elérte, hogy Kassán is rendezzenek koncertet Volkmann műveiből.³⁶ A nélkülöző zeneszerző ezek után költözött végleg Magyarországra 1858-ban.³⁷ Kezdetben Pesten, később Budán, a Vár mellett lévő Tárnok utcai lakásában lakott élete végéig.³⁸

1.10 Kapcsolata Huber Károllyal és Hubay Jenővel

A házi muzsikálásnak komoly hagyománya volt a 19. században. Ezek a társasági események nem csak szórakozást nyújtottak, hanem a kortárs művészeknek, zenészeknek, előadóknak, mecénásoknak egymással való megismerkedését is szolgálták és lehetőséget teremtettek a zeneszerzők legújabb műveinek bemutatására. Nem csoda, hogy a puritán életet élő agglégény Volkmann aktív társasági életet élt, sok barátja révén gyakran megfordult elegáns szalonokban.³⁹ Rendszeres meghívást kapott orvos barátja, Jelenik Zsigmond házába,⁴⁰ ahol kamaraesteket tartottak, illetve Huber Károly, Hubay Jenő édesapjának svábhegyi nyaralójába.⁴¹

Hubay Jenő feljegyzéseiből tudjuk, hogy sok egyéb mellett ezeken az alkalmakon ismerte meg például Brahms első vonósnégyesét és Camille Saint-Saëns műveit.⁴² Ezen esteken Volkmann számos darabja is elhangzott. Thern Károly pesti zenetanár is gyakran rendezett otthonában házi koncerteket, ráadásul fiai, Lajos és Vilmos, akik Európa-szerte koncerteztek, hangversenyeiken sokszor előadták Volkmann műveit. Hubay emlékirataiban szeretettel emlékezik meg a zeneszerzőről. Volkmann jó barátja volt Hubay édesapjának, Huber Károlynak; neki ajánlotta legszebb vonósnégyesét, az op. 35 e-moll kvartettet. Hubay eleinte idegenkedett Volkmann-tól, később azonban nagyon megszerette az akkor már öreg zeneszerzőt. Visszaemlékezésében így ír róla. „A pesti évek alatt sokat tapasztaltam, sokat tanultam,

³⁵ Emilia Wigand lipcsei énekesnő és énektanár, aki 1882. június 4-én halt meg Lipcsében. N.N.: „Music and Musicians”. *The Musical Critic*. 5/23 (1882. július 5 – július 20).

³⁶ Szemző Piroksa: „Heckenast Gusztáv, a zenei kiadó” i. m., 460.

³⁷ I.h.

³⁸ K: „A legmagyarabb német zeneszerző” *Várnegyed* 20/8 (2015. április): 2.

³⁹ Gombos László: „A Huber-Hubay család a 19. századi zeneélet sakkjátszmájában” http://www.zti.hu/mza/docs/Berlasz70/Berlasz70_GombosLaszlo_Huber-Hubay_csalad.pdf. (utolsó megtekintés: 2016.04.24.)

⁴⁰ Haraszi Emil: *Hubay Jenő élete és munkái*. (Budapest: Singer és Wolfner, 1913). 31.

⁴¹ Haraszi Emil: *Hubay Jenő élete és munkái*, i.m., 31. Huber Károly (1828–1885) operaházi koncertmester, a Zeneakadémia első hegedűtanára volt.

⁴² Volkmann nem tulajdonított nagy jelentőséget ezeknek a műveknek, Hubaynak viszont nagyon tetszett Brahms műve (Brahms op. 51. no. 1 c-moll vonósnégyeséről van szó). Haraszi Emil: *Hubay Jenő élete és munkái*, i.m., 31.

[a] Liszt és Volkmann társaságában töltött órák felejthetetlenek maradtak előttem”.⁴³ A rendszeres találkozások alkalmával eljátszották Volkmann egy-egy vonósnégyesét is. Az első hegedűs Huber Jenő, a brácsás pedig Huber Károly volt. Amikor egy új műve előadására került sorra, Volkmann elhívta Hubayt a lakására a koncert előtti napon és hosszasan magyarázta a kompozíció előadásmódját.⁴⁴ Gyakran játszottak partitúrából zongorán négy kézzel, mely alkalmakkor a szerző, aki igen gyenge zongorista volt, érdekes megjegyzésekkel egészítette ki darabját. Volkmann imádta a kávé és ha egy-egy ilyen alkalom után hazakísérték az öreg zeneszerzőt a Tárnok utcai lakásába, még késő este is szívesen hívta be barátait egy saját kezűleg készített feketére.⁴⁵

⁴³ I.h.

⁴⁴ Ha egy új Volkmann-quartett előadását kellett előkészíteni, akkor Volkmann engem magához hívott s némelykor fél napot is eltöltöttem nála. Mondhatom, hogy ezek rendkívül érdekes délelőttök voltak. Ilyenkor a különben zárkózott és hallgatag Volkmann beszédes lett. Magyarázta a szóban forgó négyes jellegét, elmondta, hogy képzelem annak előadását s végül zongorához ültünk, s ketten a partitúrából lejátszottuk [...]” Hubay feljegyzése Volkmannról. Hubay Cebrián Andor: *Apám, Hubay Jenő*. A bevezetőt és a lábjegyzeteket írta: Reményi Gyenes István. (Budapest: Ariadne Kiadó, 1992). 26.

⁴⁵ Haraszti Emil: *Hubay Jenő élete és munkái*, i.m.:31.

Szakmai önéletrajz

Bartha Ildikó zenei tanulmányait 4 éves korában kezdte, az Újfehértói Zeneiskolában Hidegkúthy Edit zongoratanárnőnél, majd 2 év múlva Debrecenben a Simonffy Emil Zeneiskolában folytatta Balácsi Péternénél. Zeneiskolai tanulmányai alatt, 3 évig a zongora mellett, hegedülni is tanult Szesztay Zsoltnénál, 5. és 6. osztályban pedig Iрмаi Kálmán főiskolai zongoratanár tanítványa lehetett, mint tehetséges B-s növendék. A középiskolát Debrecenben a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában végezte Dr Duffek Mihály tanítványaként. Zongora tanulmányait érettségi után az akkor még Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán folytatta szintén Dr Duffek Mihálynál előbb főiskolai, majd egyetemi tagozaton. Egy év után Dr Hargithay Imrénél, majd mellette felvette az orgona szakot Dr Karasszon Dezsőnél. Másodévesként a csellista Nagy Ágnes kamaratársával első díjat nyert a Lajtha László Országos kamaraversenyen. Főiskolai éve alatt, végzősként külföldi ösztöndíjat nyert az Egyesült Államokbeli Boise State University zongoraszakára, így egy évig az USA-ban tanulhatott, ahol két versenyen (az Idaho állam zongoraversenyén és az Észak- nyugati államok versenyén) is első díjat nyert. Diploma megszerzése után előbb a debreceni Simonffy Emil Zeneiskolában, majd a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában helyezkedett el, mint zongoratanár és korrepetitor. A két iskola azóta egy intézménnyé vált, amelynek jelenleg is a tanára. Számtalan kurzuson vett részt, mint pl. Némethy Attila, Szokolay Balázs, Fenyő Gusztáv, Lantos István, Alwin Bär, Malcolm Bilson, és Bogányi Gergely kurzusain. 1997-ben Fenyő Gusztáv meghívására a skóciai Ayton Castle-ben adott nagy sikerű hangversenyt, amiről a helyi újságban jelent meg elismerő kritika. 2018-ban szerzett doktori fokozatot a Budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, kutatási területe Robert Volkmann magyar zongoraművei. Aktív zongoraművész, aki a tanítás mellett rendszeresen ad koncertet vidéken, vagy Debrecenben, illetve iskolája zenei rendezvényein is gyakran fellép, mint például a hagyományos, minden évben megrendezendő tanári hangversenyeken. 2015-ben, Robert Volkmann bicentenáriuma a zeneszerző műveiből szervezett hangversenyt, melynek nem csak szervezője, de egyik előadója is volt.